

פרשת וירא

[יח, א—טו] פרשת וירא אליו ה' נחלקו הראשונים בפרשה הזאת לדעות, מהם דעת הרמב"ם ז"ל¹ שהוא סובר כי כל זה הסיפור מענין שלשה האנשים היה מראה הנבואה, כי הפרשה כוללת ראשונה אמר, כי יי נראה אליו, ואחר כך ספר ענין זאת המראה איך היא, ואמר, שראה שלשה אנשים נצבים עליו ושאר מה שנמשך. ואין דעתו נכון כלל, שאם כדבריו, איך יתכן מה שספר מענין לומר, ואיך באו האנשים אל ביתו, ואיך הכו אותם המלאכים בסנורים, ושאר מה שבא בפרשה, וכבר הקשה עליו מזה ומזולתו הרמב"ן ז"ל, ומהם מי שחשב² כי אלה שלשה האנשים הם נביאי הדור, ויהיה ענין הפרשה אצלם שהשי"ת נראה אל אברהם, וזאת המראה היתה מה שאמר בסוף הפרשה³, ויי אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, אבל ביאר שהיה אחר שנשא אברהם עיניו וראה שלשה אנשים מהנביאים נצבים עליו, ואחר שעשה בעניינם מה שעשה, היה הגעת הנבואה הזאת לאברהם⁴, לפי ששליחות אלו האנשים בעצמו היה מה שהודיע השי"ת לאברהם בזאת הנבואה, וגם זה הדעת איננו נכון, כי מה שנמשך ממאמרי אלו האנשים איננו דרך מאמר נביאים, כי אומרו⁵ כי משחיתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם

חילופי נוסחאות

[יח, א—טו] 1 הזאת | זו ב מ; חסר ג. 2 מהם | חסר ב. הרמב"ם | הרמב"ן ג. סובר | סבר ב. 3 היה מראה | לפי כת"י ב מ; מראה א (בכ"י יש מקום למלה, אבל מחיקה שם); הוא מרא' ג. כוללת | כללה ב מ ג. אמר | ואמר ב מ ג. ה' נראה אליו | נרא' אליו ה' ג. 4 ואח"כ | ואחר ב מ. זאת | זו ג. איך | אף מ (בשולי הגליון חוקן איך). 5 ואין | יראה שאין ב מ. 8 אלה | אלו ג. האנשים | אנשים ב מ ג. 9 הם | היו ב מ ג. ויהיה | והיה ב מ. 11 שהיה | שהיתה ב מ ג. עיניו | את עיניו ב מ ג. 12 וראה | והנה ג. נצבים | שהיו נצבים ג. עליו | אצלו ב מ. ואחר | אחר ב מ; ואמ' ג. בעבורתם בענייתם ג. 13 הגעת הנבואה הזאת | הגלות בו המראה ב; הגלות זו המראה מ; חסר ג (בשולי הגליון כתו' הגעת הנבואה הזאת). אלו | אלה ב מ. 15 איננו | אינו ב מ ג. שנמשך | שימשך ג. אלו | אלה ב מ ג. איננו | אינו ג. 16 כי | חסר ג. כי

הערות

1 מורה נבוכים ספר ב פמ"ב. 2 אבן עזרא פסוק יג: ומפרשים אחרים אמרו כי אלו ג' אנשים נביאים היו. וראה רלב"ג (כו, ע"ג): והנה שלשה אנשים והיו נביאים כאלו תאמר שם ועבר אם היו נביאים כמו שספרו מהם רז"ל וזולתם ממי שהיה נביא בזמן ההוא. 3 לקמן פסוק יז. 4 ראה אבע"ז שם: ויש אומרים שהוא מוקדם ומאוחר וכן הוא וישא וכבר נשא עיניו כך וכך ואחר כך נראה אליו השם ואמר המכסה אני מאברהם. 5 להלן יט, יג.

את פני יי וגו', וזה לא יאות כי אם למלאכים אשר כח בהם, ואיננו דומה לאומרו: ומשה ואהרן עשו את כל המופתים, כמו שחשב ר"א ז, כי למה שעשו משה ואהרן מעשה בעצמם במופתים באומרו: קח את מטך ונטה ידך, יצדק אומרו: ומשה ואהרן עשו, כי הם בעצמם נביאים, אבל השחתת המקומות האלה לא נזכר בפסוק, שנביא עושה בו פועל כלל, אבל אמר¹⁰ ויי המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש גו', ואחר שאין מעשה בו לנביאים איך יאמר¹¹, כי משחיתים אנחנו, ואיך יאמר גם כן¹² הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה, ואין זה מאמר נביא, אבל מה שהוא למעלה ממנו, וגם אמר¹³ ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים, לא אמר שיתפללו לשי"ת שיכה אותם בסנורים כמו שכא באלישע¹⁴, ויתפלל אל יי ויאמר הך נא את הגוי הזה בסנורים ויכם בסנורים כדבר אלישע, ומוזה נראה כי לא היו נביאים, אבל מלאכים אשר כח בהם מזולתם¹⁵, ולפיכך עיקר הענין בדברי רז"ל שאמרו בבבא מציעא¹⁶א, שהיו מלאכים

חילופי נוסחאות

מחברת

גדלה – וגו' | חסר ב מ ג. 17 ואיננו | ואינו ג. 18 לאומרו | לאמרו ב מ ג. שחשב ר"א | לפי כת"י ב מ; שעשה ר"א א; חסר ג (בשולי הגלאון כתו' שעשה ר"א). 20 ידך | את ידך ב מ. 21 בפסוק | בכתוב ב מ; הכתו' ג. שנביא | שהנביא ג. עושה | עשה ב מ ג. בו | חסר ג. כלל | על כלל ג. 22 מעשה | חסר ג. 23 אנחנו | אנחנו את העיר ג. ואיך | וא"כ איך ג. יאמר | אמ' ג. 24 הזה | הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת ב מ ג. זה | חסר ג. 25 וגם | וג"כ ב מ ג. פתח | בפסח מ. הבית | הביתה מ. 26 שיתפללו | שהתפללו ב מ. לשי"ת | אל השי" ב מ; את השי" ג. 27 ויכם | ויכהו ג. כדבר אלישע | כדבריו ג. 28 ומוזה | והנה ב מ. מזולתם | ומזולתו ב מ; מהנביא ומזולתו ג.

הערות

6 שמות יא, י. 7 ראב"ע כאן פסוק יג. 8 שמות ז, יט. 9 שם יא, י. 10 בראשית יט, כד. 11 שם שם, יג. 12 שם, כא. 13 שם, יא. 14 מלכים ב' ו, יח. 15 השווה אברבנאל שכתב, כל שיטת הדברים כרבנו אבל לא הזכיר מקור הדברים וז"ל (רלד א, ב): והנה הדעת הראשון שהיו אנשים נביאים הוא שקר, גם יורה שלא היו אנשים ממש ממה שהכו בסנורים את אנשי סדום, ומי הנביא אשר יעשה כזה מעצמו, והנה באלישע כתיב שהתפלל אל השם ה' הך נא את הגוי הזה בסנורים, לא שהוא מעצמו יכה אותם, גם יורה עליו אמרם כי משחיתים אנחנו את המקום, הנה נשאתי פנים גם לדבר הזה הפכי שהם דברים שלא יפלו על הנביא. כי ההשחתה אליו יתברך תיוחס, כמ"ש וה' המטיר על סדום, ומה שכתב הראב"ע לתקן זה שכבר מצאנו ומשה ואהרן עשו את כל המופתים אין לו מזה טענה כי משה ואהרן עשו מעשים בידיהם במופתים ולכן גתייחסו אליהם, ואין הענין כן בנדון שלנו וכל זה יעיר שהיו מלאכים רוחניים ולא נביאים. 15* פו, ב.

30 שנדמו אליו כדמות אנשים, ופי' הפרשה¹⁶ על דעתם כך, אמר כי אחר
 היותו נמול נראה אליו השי"ת בהיותו חולה יושב פתח האהל, מתחמם
 שם למחשבת חומו הטבעי מפני המולו, כך אמרו בב"ר¹⁷ כחום היום
 שהחמין יפה למכה. והתרגום ירושלמי אמר: והוא יתיב בתרע משכנא
 מתחממי' גזרתיה כמתחמי יומא¹⁸, ולפיכך אמרו ז"ל¹⁹ שבא לבקר את
 35 החולה, כי אומרו והוא יושב פתח האהל כחום היום הורה להם זה,
 ובזאת המראה לא ראינו שאמר אליו השי"ת דבר, אבל נראה אליו להודיע
 כי רצה את מעשיו, כענין שבא במשכן²⁰ ויצאו ויברכו את העם וירא
 כבוד יי אל כל העם, כי מפני השתדלותם במצות המשכן זכו לראיית
 שכינתו, וגם כן באברהם לזכות מילתו נראה השי"ת אליו שהתענג מזיו
 40 השכינה, וזהו דעתם בבראשית רבא²¹: אמר שם, ר' לוי פתח ושור
 ואיל לשלמים²² ומה זה שהקריב שור ואיל לשמי, הריני נגלה עליו
 ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה, כבר ביארו בזה
 כי זאת המראה לא היה לדבר כלל אבל לכבוד מילתו²³. ואף על פי שזו
 הפרשה כבר פירש הרמב"ן ז"ל, כי הענין מחובר למעלה ולכך אמר, וירא
 45 אליו יי, אבל בפרשה הקודמת סיפר ענין המילה איך היה ואחר כך בא
 לפרש זו, רצה לסדר הכבוד הנעשה לו אחרי המולו, ואמר, כי נראה אליו

חילופי נוסחאות

29 כדברי רז"ל | כמו שאז"ל ג. 30 ופי' | פי' ג. כך | כך היא ג. אחר | אחרי
 ב מ ג. 31 נראה | וראה ב. 33 ירושלמי | הירושלמי מ. משכנא | משכניה
 ב מ; משכניא ג. 34 כמתחמי | כמיתחממיא ג; כמיתחם ב מ. שבא | חסר ב מ ג.
 35 אומרו | אמרו ב. 36 ובזאת | ובזו ב מ. שאמר אליו השי"ת | שאמ' השי"ת
 אליו ב מ; כי השי"ת א"ל ג. להודיע | להודיעו ג. 37 רצה | רצה השי"ת מ.
 39 מילתו | מעלתו ב מ. השי"ת אליו | אליו השי"ת ג. שהתענג | כדי שיתענג ב מ.
 מזיו | בזיו ב מ. 40 ר' לוי פתח | ר"ל מפתח מ; מפתח ב. ושור | שור ג.
 זה | אם זה ב מ ג. 43 כי זאת | כי זו ב מ; שזאת ג. היה | היתה מ ג.
 44 הפרשה | פרשה לעצמה ב מ ג. ולכך | ולכן ב מ. וירא אליו ה' | וירא אליו
 ולא אמ' וירא ה' אל אברהם ג. 45 ואח"כ בא לפרש | ואחר בפרשה ב מ; מבאר
 בפרש' ג. זו רצה | רצה זו ב מ. 46 לסדר הכבוד | לספר כבוד ג. הנעשה |

הערות

16 ביאור דברי רבנו על פי הגמרא וקרובים לפירוש הרמב"ן. 17 פרשה קח, ח
 ושם: שהחמין יפה למכה. וביל"ש כאן רמז פב הגירסא: כחם היום הדא אמרה
 שהחמין יפה למכה, וכן שבת קלד, ב. 18 לפנינו בתרגום ירושלמי מתחמים
 מן גזרותיה לתוקפא דיומא. 19 ב"מ פו, ב. 20 ויקרא ט, כג.
 21 פרשה מח, ד. 22 ויקרא שם, ד. 23 כעין פירושו של רבנו
 כתב באברבנאל (רלב, א): ולזה לא אמר הכתוב כאן וירא ה' אל אברהם כמו שהיה
 ראוי לומר בתחלת נבואה, אליו וירא אליו ה' להיותו מקושי עם הסיפור הקודם

השי"ת ושלח אליו מלאכיו לבשר את אשתו וגם להציל לוט אחיו בעבורו²³ א, ומה שנאמר בבראשית רבא²⁴ מורה כדבריו, אמרו שם, עד שלא מלתי היו עוברים ושבים באים אצלי מאחר שמלתי אין הם באים אצלי, א"ל הקב"ה עד עכשיו בני אדם באין אצלך²⁵, עכשיו אני ופמליא שלי נגלים עליך, הה"ד, וישא עיניו וירא והנה ג' אנשים נצבים עליו.

אבל צריך ביאור מדוע באו אלו המלאכים בדמות אנשים בכל זה הענין הנמשך. ואחשב, כי זה היה מצד אברהם, למה שרצו לכבדו להיות קרואים על שולחנו ביום המולד, וכבר ייעדוהו שישבו אליו ביום שמחתו במשתה בנו אשר יוליד, ויתנהגו עמו במשפט הזה כמו שאפרש²⁶, וזה מעלה גדולה לאברהם שיהיו מלאכי עליון באוכלי שולחנו, ושהם יזמינו עצמם לכך, מה שעשו כך, עם לוט אחרי ההפצר הרב, כאומרו²⁷, ויפצר בס מאד,

חילופי נוסחאות

היעשה ג. אחרי המולד | חסר ב מ; אחר המילה ג. 49 מאחר שמלתי | תאמר משמלתי ב מ; עכשיו לשמלתי ג. אין הם | שהם אין מ; אין ב; אינם ג. 50 הקב"ה | חסר ג. עד עכשיו | עדיין ג. (בין השיטין תוקן עד עכשיו). בני | היו בני ב מ ג. עכשיו | אבל עכשיו ב; חסר מ. ופמליא שלי | ופמליא ג. 51 והנה – עליו | חסר ב מ ג. 52 מדוע | למה ב מ ג. אלו | חסר ג. אנשים | אנשים אליו ג. 53 הנמשך | הנמשך אליו ג. כי זה | ב; שזה ג. לכבדו | לכבודו ב. קרואים על | קרובי אצל ג. 55 שאפרש | אשר אפרש ג. 56 שיהיו | שהיו ג. באכלי | באוכלי ב מ ג. יזמינו | יזמנו ב מ. 57 מה | כי מה ב מ ג. שעשו

הערות

ויהיה תכלית המראה להודיע כי רצה האלוקים את מעשיו כמו שנאמר במשכן ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם, כי מפני השתדלותם במצות המשכן זכו לראות שכינת השם, וכן אברהם מפני מצות המילה אשר עשה נראה השם אליו כפי שיתענג בזיו השכינה וכמו שאמרו בב"ר רבי לוי פתח ושור ואיל לשלמים ומה אם זה שהקריב שור ואיל הריני נגלה עליו מברכו, אברהם שמל עצמו לשמי עאכ"ו, והנה ביארו שזאת המראה לא היתה לו לדבר דבור כלל אלא לכבוד מילתו. ולי נראה כפי דרכם שהיתה תכלית המראה לרפאותו ולחזקו מחלי המילה ולזה אמר הכתוב הנראה אליו באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום, ר"ל שלהיותו חולה וחלוש הכחות מפועל המילה והיה שנתקרר טבעו מפני הדם שיצא ממנו באלוני ממרא מקום בלתי מיושב ומגולה לנגד השמש היה אברהם יושב פתח האהל בעת חום היום כדי שיכו בו ניצוצי השמש בהתחמם. וכן אמרו בב"ר כחום היום שהחמין יפה למכות. וספר הכתוב כאשר נראה אליו האלקים מיד זרחה לו שמש צדקה ומרפא בכנפיו. 23 א ע"כ מלשון הרמב"ן, ושם: ואל תחוש להפסק הפרשה כי הענין מחובר אם אמר וירא אליו, ולא אמר וירא ה' אל אברהם וכו'. 24 פרשה מח, ט. 25 גירסתו ע"פ בר"ר פרשה מז, וע"ש פמ"ח, ט בני אדם ערלים באים. 26 להלן יח, יד. 27 להלן יט, ג.

וגם שאחרי שעשו לכבוד אברהם לא יכלו להשיב פניו, אבל מה שידו
 תכף בקשת אברהם, וגם שיומינו עצמם לשוב אליו בהולד לו בן, אין
 ספק שזה מעלה וכבוד גדולה לו שאין זה מחק המלאכים²⁸. גם כי יראו
 בדמות אנשים למה שלא רצו להורות זה לגדעון²⁹ ולמנוח³⁰, ואם מצד
 לוט למה שנראה שלא הגיע עדיין למדריגת הנבואה, ולכן לא נראו כדמות
 מלאכים בנבואה אבל בדמות אנשים, כי כן מנהגם להראות עם מי שלא
 הגיע למדריגה גדולה, ולכן נראו בצורה זו לגדעון ולמנוח. מצורף, כי
 למה שהוצרכו להחזיק בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו ולהוציאו מחוץ
 לעיר היה מן ההכרח להעשות זה על ידי אנשים או על ידי הבא כדמותם.
 ואמנם אמרו שלמה שראה ג' אנשים נצבים עליו, השתדל כל זה
 ההשתדלות הנמרץ להשתחוות להם ולהזמין זה הזימון הנפלא זר מאד,
 כי אין ספק שהוא לא הכיר ראשונה שיהיו מלאכים, למה שנמשך
 מדבריו, ואם כה יעשה לכל ג' אנשים עוברים עליו, את כל הון ביתו
 יוצא בימים מספר, ותורתו אימתי נעשית³¹, וכבר ראינו שאשרוהו ז"ל
 מאד בכל מה שעשה, ובפרט למה שעשה בעצמו, ולא יקל להעשות על
 ידי אחד מנעריה. אמרו בבבא מציעא³² כל מה שעשה אברהם למלאכי

חילופי נוסחאות

כך | שעשה כן ג. אחרי | היה אחר ב ג. ; היה אחרי מ. הרב | הרב באמת ב מ. ;
 רב ג. יכלו | יוכלו ב מ ג. מה שידו תכף בקשת אברהם | שידו זה תכף לאברהם
 ב מ. 60 שזה | שיראה זה ממנו ב מ ג. מעלה וכבוד גדולה לו | מעלה יתירה
 ב מ ג. 62 שנראה | ב ; כי שנרא' ג. כדמות | בדמות ב מ ג. גראו | גראו
 אליו ג. 63 עם | לפי כת"י ב מ ג. ; וגם א. 65 וביד אשתו | חסר ב מ.
 ולהוציאו | מלהוציאו ג. 66 זה | כן ב. כדמותם | בדמותם ב. 69 כי אין |
 אין ב ; שאין ג. שיהיו | שהיו ג. 70 לכל ג' | לג' ג. 71 יוצא! הוציא ב מ ;
 יוציא ג. שאשרוהו | שחשדוהו ב מ. 72 בכל מה | למה ג. ובפרט | בפרט ב ;
 ובפרט | בעצמו | מעצמו ב מ. יקל להעשות | הקל לעשותו ב מ ; הקל לעשות ג.

הערות

28 כן בתולדות יצחק (יט, יא) בלא הזכרת שם רבנו: והטעם שלא הכיר אברהם
 שהם מלאכים לפי שרצה הקב"ה לעשות לו כבוד מה שלא עשה לאדם בעולם
 ואפילו למרע"ה לזכות המילה שהוא הראשון שעשאה משנברא העולם עד היום
 ההוא והוא שיהיו המלאכים באוכלי שלחנו ולזה עשה הקב"ה שלא יכירם שאם
 יכיר שהיו מלאכים לא היה מזמיןם לאכול והקב"ה עשה שיתגשמו ויהיו נראים
 אנשים בחוש הראות ולזה אמרו כן תעשה כאשר דברת שלא די זה הכבוד אבל
 המלאכים הזמינו עצמם לאכול בשלחן אברהם למילת יצחק ואמרו כן נאכל ג"כ
 למילת יצחק. וזה מורה לשון כן תעשה ולא אמרו כן עשה. 29 שופטים ו.
 יז—כא. 30 שם יג, טו—יז. 31 שבת י, א. 32 פו, ב.

השרת על ידי עצמו, עשה הקב"ה לבניו על ידי עצמו, וכל מה שעשה
 75 אברהם אבינו על ידי שליח עשה הקב"ה לבניו על ידי שליח, ע"כ,
 כבר הם רואים ז"ל שכבר היה ראוי לאברהם להשתדל בענייניהם הוא
 בעצמו, עם היותו זקן חלוש במילתו, ולמה יתחייב בזה לג' אנשים עובדים
 עליו בלתי מתוארים בתואר חשיבות כלל, כי זה לא הוזכר בכתוב,
 אבל על כל פנים יצטרך שיהיה בזה אי זה רמז⁸³, ולזה אחשב באמרו,
 80 וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, שעניינו שהיה זה בענין
 נפלא מאד, והוא כי הוא לא הרגיש בואם אצלו מרחוק מתקרבים לו,
 אבל בפתע פתאום ראה אותם נצבים עליו, ולכן אמר פעם שנית, וירא כי
 הסתכל להתבונן בזה הענין הנפלא, וידע בלי ספק שלא באו שם על
 המנהג הטבעי⁸⁴ אבל כמלאכי יי, ולזה רץ לקראתם והשתחוה לפניהם
 85 לכבוד שולחם, וגם קראם בשם רבים, ולזה אמר לגדול שבהם⁸⁵ ויאמר
 אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך, כי כבר נמצא
 קמוץ בספרים⁸⁶, וחלה פניהם לסעוד עמו. ואמרו, כי על כן עברתם על
 עבדכם. אחשב שעניינו, דעתי כי לא באתם אלי להיות צריכים ממני
 דבר, אבל לאשר תכבדוני עברתם עלי, ובזולת זה אין זה כבודי, וכבר
 פירשתי בו כי למה שהיה נדיב מאד ולא יעזור אחד מהבאים אצלו
 90 להפרד ממנו אם לא אחרי אכלו, אמר אליהם כבר ראוי שתהיה מוסכמים

חילופי נוסחאות

- 74 על ידי עצמו | ב מ; בעצמו ג. מה שעשה | שעשה ב מ. ע"כ חסר ב מ ג.
 76 הם רואים | ביארו בזה ג. להשתדל | שישתדל ב. היותו | היות ב מ.
 77 יתחייב | תחייב ג. 78 זה לא הוזכר | לא הוזכר זה ג. בכתוב | בפסוק ג.
 79 בזה | חסר ג. 81 כי הוא | כי ב מ; חסר ג. לו | אליו ב מ ג.
 83 הנפלא | הנפלא מאד ג. שם | שם בזה ג. 84 כמלאכי ה' | במלאכות השם ב מ ג.
 85 בשם | בלשון ב מ ג. 87 קמוץ בספרים | בספרים קמוץ ב מ ג.
 89 אין זה | אין ב מ. 90 פירשתי | פי' ב מ; פירשו ג. ולא | חסר ג (בין

הערות

- 33 כוונתו לפי פירושו שזה לא היה במראה הנבואה איך אמר הכתוב נצבים עליו
 ע"כ הוכרח לפרש דבריו. 34 באברבנאל (רלו, א) השתמש ביסוד דברי
 רבינו בתוספת ביאור: שראה אותם כמלא עיניו רחוקים ממנו בדמות אנשים ומיד
 בפתע פתאום ראה אותם נצבים עליו ועומדים אצלו, וזה אמרו וישא עיניו וירא
 והנה שלשה אנשים שאמרו וישא עיניו וירא מורה היותר רחוקים ושמיד ראה
 אותם נצבים עליו, כלומר אצלו, ולכן בא בכתוב הזה מלת וירא שתי פעמים, כאלו
 אמר וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וירא אותו נצבים עליו שהם שתי
 ראיות, ומזה ידע שלא באו שם כפי המנהג הטבעי. 35 בראשית רבה פרשה
 מת, ט; מסכת דרך ארץ פ"ד. 36 ר"ל השם בפתח שהוא לשון רבים,

להשלים רצוני בזה כאשר עברתם עלי, כי כבר ידעתם מנהגי כי לא
אעזבכם בזולת זה.

95 ואמרו, כן תעשה כאשר דברת, אמר ר"א³⁷ דרך מוסר שבפת לחם די,
או יאמר כן תעשה לנו להשען תחת העץ ולעבור מיד, ולא נבוא באהל
ובמשכן, כי שלוחים אנחנו, ולזה גם כן לא בקש אברהם מהם יותר מזה
למה שהכיר כי זה עניינם, ואמר, כי על כן עברתם על עבדכם, כלומר
כי אחרי שדרככם עלי, איננו נכון שלא תנוחו מעט אצלי כדברי הרמב"ן
ז"ל³⁸. ולמה שראה בהם אברהם זה הענין הנפלא כאשר ספרתי, מיהר
100 הוא בעצמו אל שרה וצוה אותה ללוש לחם מספיק לכמה אנשים, והוא
בעצמו רץ אל הבקר וצוה למהר אותו להיות נחפזים ללכת³⁹, והביא הכל
לפניהם תחת העץ, לא באהל ומשכן, לחפזם, ועמד עליהם אם יצטרכו
לדבר מה, ושאלו, איה שרה, כי האחד מהם בא לבשר אותה כדברי
רו"ל⁴⁰ כי אברהם כבר נתבשר מפי השי"ת, ולא הגיד זה לשרה לחשבו
105 כי כבר ישלח השי"ת אליה מי שיבשרנה לכבודה, או מצד שהיה טרוד
במילתו ומילת אנשי ביתו לא הגיד אליה דבר, והמלאכים באו קודם שהיה
לו פנאי להגיד⁴¹.

ואמרו שוב אשוב אליך בעת חיה, לא נתבאר כלל ייעדו בשובו אליו,
ולמה יצטרך אליו אברהם שנית, וכן לא מצאנו שהזכירה תורה ענין
110 שובו. ולזה אחשב שיהיה עניינו כמו שפירשתי למעלה⁴², והוא, שיזמין

חילופי נוסחאות

השיטין כתו' לא). 91 אם לא אחרי אכלו | עד שיסעוד עמו ג. אמר אליהם : ואמי
להם ג. מוסכמים | מסכימים ב מ ג. 93 אעזבכם | אעזבם ב מ; אעזובכם ג.
95 יאמר | ויאמר ב; אמ' מ. תחת העץ | הוספתי לפי כת"י ב מ ג; להשען א.
באהל | לאהל ג. 96 ובמשכן | ומשכן ב מ. ולזה | ובזה ג. אברהם מהם | מהם
אברהם ב. 97 כלומר | לומר ב מ ג. 98 כי אחרי | שאחרי ג. שדרככם
שדרכיהם ב מ ג. 98 תנוחו | תנוח ב מ. 99 כאשר | אשר ג. 100 אותה |
הוספתי לפי שאר כתה"י. 101 אותו | אותם ג. להיות | להיותם ב מ ג.
102 ומשכן | ובמשכן ב מ; ולא במשכן לחפזם | להתפזם ב מ. עליהם | לפניהם ג.
103 לדבר | דבר ב. איה | איפה ב מ ג. אותה | את שרה ג. 105 מצד | כי מצד ב מ.
106 אליה | לה ב מ. 108 נתבאר | נתבשר ב מ. 109 יצטרך | שיצטרך ב מ.

הערות

ועיין שבועות לה, ב דשם זה י"א דהוא חול, ועי' רש"י שם. 37 ראב"ע כאן.
38 כאן פסוק ה. 39 כן ברשב"ם פסוק ז: לפי שדרכם נחוץ ללכת הוצרך
לרוץ ולמהר, וכן ברלב"ג (כו, ע"ב): והוא עשה להם משתה גדול במהירות נפלא
בהיותם נחפזים ללכת. 40 בבא מציעא פו, ב: מיכאל שבא לבשר את שרה.
41 מדברי הרמב"ן לפסוק טו, 42 יח, ב.

עצמו להיות קרוא על שולחנו לסעודה אשר יעשה ב[ה]ולד לו כאשר
 אכל בה עכשיו, ומן הנראה שידבר בעדו ובעד האחרים, כי כמו שאז"ל⁴³
 שאברהם אמר לגדול שבהם בעד כולם, כן הגדול כשיבטיח בעדו יבטיח
 גם כן בעד הנלוים אליו, והגדול בכאן הוא אותו שנמסר לו זה השליחות,
 כי האחרים אינם רק הנלוים אליו, ולזה יראה אשר שבו אלה השלשה
 בעת המשתה אשר עשה לסעידת מילתו. ואיפשר שזה דעת רז"ל
 בבראשית רבא⁴⁴ אמרו, ויאמרו כן תעשה כאשר דברת, ותני יומא בבר
 זכר, ועניינו שאמרו המלאכים לאברהם, דוגמת אותה סעודה שעשית
 לנו תעשה אחרת לצורך בן זכר שיולד לך שתעשה סעודה ביום מילתו.
 120 ודורשין כן⁴⁵ ממה שאמרו כן תעשה, ולא אמר כן עשה, שכן דורש
 בפסיקת'⁴⁶ חג הסוכות תעשה לך⁴⁷ אם עשית עכשיו יהי רצון שתעשה
 כן לשנה הבאה, ולא הזכיר הכתוב שובם אליו למה שלא היה צורך
 להזכיר, וידוע שכן היה, כי לא הזכיר גם כן שעשה אברהם משתה כאשר
 נולד יצחק וביום המולד, ואף על פי שאין ספק שהיה כן, אבל הזכיר
 125 המשתה שעשה ביום הגמל את יצחק למה שנמשך אחריו מענין הגר
 וישמעאל⁴⁸. ואחשב באומרו, כעת חיה תהיה חיה ובריאה למה שהיה

חילופי נוסחאות

מצאנו | מצינו ב מ ג. שהזכירה | שתזכיר ג. תירה | התורה ב מ ג. 110 כמו
 כאשר ב מ ג. שיזמין | שיזמן ב מ. 111 קרוא | קורא ג. בהולד | בהולדת ג.
 לו | לו בנו ב מ; בנו ג. שידבר | שידברו ג. 115 רק | הוספתי לפי ב מ; כך א;
 חסר ג. אשר שבו | ששבו ג. 117 בב"ר אמרו | יאמרו בב"ר ג. ותני | ותנא ב מ;
 ותנא ג. יומא | חסר ג. 119 אחרת | אחת ב מ. שיולד | אשר יולד ב.
 120 שכן | וכן ג. 122 כן | כך ב מ; חסר ג. 123 להזכיר | ב מ; להזכירו ג.
 לא הזכיר | להזכיר ב מ. 124 שהיה | שעש' ג. 125 שעשה | אשר עשה ג.

הערות

43 בר"ר פמ"ח, ט. 44 שם, יב: יה"ר שתזכה לעשות סעודה אחרת לבד דכר
 דיתילד לך. 45 עיין בר"ר פמ"ח, יא ופי' הרש"ש אות ז'. 46 כע"ז בפסיקתא
 דרב כהנא (מהדורת מנדלבום) ח"ב עמ' 417: בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון אני
 נגלה לכם ראשון ופורע לכם ראשון ובונה לכם את הראשון. וראה עוד שם ח"ב
 עמ' 458: א"ר לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה אף הקב"ה מושיבו בסוכתו
 של לוי'תן לעתיד לבא. וכע"ז מובא בתנחומא תבא, א ארשב"ל יצתה בת קול
 ואמרה לו תזכה לשנה הבאה ותביא כיום הזה. 47 דברים טז, יג
 48 וכן הביאו באברבנאל (רלח, א): והנה לא מצאנו בכתוב שישוב המלאך
 לאברהם כמו שיעדו, ובב"ר דרשו הפסוק על הסעודה שעשה אברהם בלדת יצחק,
 שאז שבו המלאכים כדמות אנשים ונזדמנו בסעודת אברהם היות שלא נזכר בפסוק
 לא מאותה סעודה ולא מתשובת המלאך בה, ועל זה דרשו כן תעשה כאשר דברת,

העת ההיא להם חולה, והיו שוכבים כולם בפאת מטה להמולם, אמר, אשוב אליך כעת חיה, אבל תהיה חיה ובריאה לא כזאת. צ"ע כי כן בשונמית⁴⁹.

130 ואמר, ששרה שמעה כל זה בעמדה פתח האהל אשר היה הפתח אחר המלאך⁵⁰, או כמו שפירשו⁵¹ שהפתח היה אחר האהל לא לפניו לרוב הצניעות. ואחר ספר שאברהם ושרה למה שהיו זקנים באים בימים, ושכבר חדל האורח לשרה, שחקה בקרבה ללעג, כי הצחוק בפה יאמר לשמחה, אבל השחוק בלב יאמר על צד הלעג, והוא כי היא לא חשבה שיהיו מלאכי עליון, או שיאמרו זה במלאכות השי"ת, אבל כאומר, כן 135 יאמר השי"ת אשר אשוב כעת למשתה בנך⁵², ולזה צחקה, כי חשבה שלא יתכן זה בשום פנים שישוב אליה עידון הנוער אחרי בלותה עד שתהיה ראויה להוליד. מצורף עוד, להיות בעלה זקן, כי זה יוסיף המניעות בדבר, כמו שכתבתי למעלה⁵³. והשי"ת האשימה כי אחרי שידעה בלי

חילופי נוסחאות

מענין | ענין ב מ. 127 באומרו | עוד באומרו ב מ. תהיה חיה ובראה | הוספתי לפי כת"י ב מ. 128 אבל | חסר ג. צריך עיון | ואמנם צריך עיון ג. כי כן | כן ב מ; כי כן נאמ' ג. 130 בעמדה פתח | בעומדה הפתח ג. שפירשו | לפי כת"י ב מ; שפי' ג; שפירשתי א. שהפתח | הפתח ב מ. 131 לרוב הצניעות | ולרוב צניעותו ג. ואחר | אחר ג. 132 למה שהיו | חסר ב מ; היו ג. 133 האורח | אורח ג. שחקה | צחקה ב מ ג. הצחוק | השחוק ב מ ג. 134 השחוק | הצחוק ב מ. 135 שיהיו | שהיו ג. או שיאמרו | אמרו ב מ. באומר | באמת ב. 136 אשוב כעת | כעת אשוב ב. 137 פנים | צד ב מ ג. שישוב | שיבא ג. עידון | על פי שאר כה"י.

הערות

כאשר דברת לעשות עתה. והביאם לדרוש כן ממ"ש כן תעשה, ולא אמר כן עשה, שכך דרשו בפסיקתא, חג הסוכות תעשה, אם עשית כן עכשיו יהיה רצון שתעשה כן לשנה האחרת וכמו שכתב הר"ן. 49 נראה שהכוונה שבא להשיב על פירוש זה כי גם בשונמית (מלכים"ב ד, טז) שלא היתה חולה ומ"מ אמר בזה "כעת חיה", וראה אברבנאל שם: אמנם הר"ן כתב שבעבור שאז היו אברהם וכל בני ביתו חולים מהמילה אמר כעת חיה, ר"ל שאז יהיו כלם חיים ובירים, ואינו נכון כי גם אלישע אמר לשונמית כעת חיה ולא היו חולים בביתה. 50 ראה רש"י ורשב"ם. 51 ארב"ע מביא שני הפירושים, וברלב"ג (ו, א): רוצה לומר שפתח אהל שרה היה אחר האהל לא בצד ממנו אשר היו בו אלו האנשים, והנה היה בזה האופן כדי שיהיה ישיבתה באהל ההוא בצנעה נפלאה כדי שלא יראה אותה אחד מהעוברים ושבים, ועוד שם (כו, ב): והנה היה הפתח אחרי האהל לצניעות. 52 וכן באברבנאל (רלח, ב): ואין ספק כי היא לא חששה שהיו אלה מלאכי עליון, או שאמרו זה במלאכות ה' אבל חשבה שאמר זה בדרך ברכה לאברהם להיותם אוכלים על שולחנו. 53 יז, יז.

140 ספק שהיו גדולי המעלה עד שהשתדל בעניינם אברהם כל זה ההשתדלות הנמרץ לא היה אליה לצחוק, אבל שתאמר אמן כן יעשה יי⁵⁴, כי מה שהוא רחוק ונפלא אצל הטבע איננו נפלא אצל השי"ת. ואומרו, למועד אשוב אליך הוא המלאך אל בית אברהם, כאשר פירשתי⁵⁵, ואף על פי שאמר, ויאמר יי אל אברם הוא דבר המלאך בשם שולחו, וכן דעת ר"א⁵⁶.
145 ואין ספק שהוכיח אברהם לשרה מזה ואמר אליה למה צחקת, לא שאמר אליה שהשי"ת הגיד אליו זה, שאם כן איך תכחישנו, אבל שרה חשבה שאברהם יאמר כן בהכרת פניה⁵⁷, ולזה אמרה לא צחקתי, מצד יראתה והיא השיבה לו הדבר ידוע אליו, בלי ספק לא מצד מה שחשבה למען תוסר עוד.

[טז] ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום. עניינו, השנים מהם, כי המבשר שרה לא הלך סדום כמ"ש אחר זה⁵⁸ ויבואו שני המלאכים סדומה⁵⁹. ואברהם הולך עמם לשלחם. לשון זה הפסוק⁶⁰ אצלי, כי היה ראוי שיאמר וילך עמם אברהם, או ואברהם הלך עמם, אבל הולך בלשון בינוני, לא יתכן פת. ולזה אחשב, שהוא נמשך למטה ושיעורו כך, כי בעוד שאברהם היה הולך עמם לשלחם אמר השי"ת, המכסה אני מאברהם וגו', ובאתהו שם הנבואה, כמ"ש⁶¹ ויאמר יי זעקת סדום ועמורה כי רבה, וענינו שאמר זה לאברהם. ואמנם, זה היה זר מאד שתבואהו הנבואה בדרך, ושיצטרך להשאר שם יחידי, כי כבר נפרדו ממנו האנשים בעת

חילופי נוסחאות

עדיין א. 140 המעלה | המעשה ב מ. שהשתדל | שישתדל ב מ. בעניינם
בענייני ב מ. 141 אמן | חסר ג. 142 ונפלא | חסר ג. 143 כאשר | כמו ב מ.
145 צחקת | שחקת ב מ ג. שאמר | שיאמר ג. 147 לא צחקתי | לא שחקתי ב מ;
כי צחקתי ג. יראתה | תיקנתי לפי כת"י ב מ; יראתו א ג. 148 והיא השיבה |
תיקנתי לפי מ ג; והוא משיבה א. אליו | חסר ג.
[טז] 1 על פני סדום | חסר ב מ; וילכו סדומה ג. 2 המבשר | מי שבשר את ג.
סדום | לסדום ב מ. 3 הולך | עודנו ג. אצלי | זה אצלי מ. 5 בינוני | הוה ג.
אחשב | אחשוב ב מ; (הבדל זה בכל הכ"י) ג. 7 וגו' | חסר ב מ ג. שם | לו שם ג.
8 ואמנם | וענין ג. שתבואהו | שתבאתו ב ג. 9 ושיצטרך | שיצטרך ג. נפרדו |

הערות

54 על פי ירמיה כח, ו. 55 למעלה יח פסוק יח עיין שם 56 יח.
יג. 57 כי בוודאי אילו ידעה שבנבואה נאמר לאברהם שצחקה לא
היתה מכחשת במאמר ה', אלא שחשבה כי אברהם מדעת עצמו אמר זאת.
58 להלן יט, א. 59 ברלב"ג (כו, ע"ג): כי המבשר את שרה לא הלך לסדום
כמו שזכר אחר זה ששנים מהם הלכו לסדום, ועיין ברש"י יח, לג ובאברבנאל
(רלט, א). 60 בנוסח מ' נוסף: זה, וצ"ל: זה. 61 פסוק כ.

- 10 נבואתו, כמ"ש למטה ⁶² ויפנו משם האנשים, וזה למח שאפרש, ולזה היה ראוי שימתין השי"ת לנבא אותו עד שובו לביתו, כי כבר היה לזה זמן מספיק כי סדום לא נהפכה עד מחר בבקר. אמנם, היה זה כן למח שהקדים הכתוב ואמר ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום, וכבר ⁶³ אז"ל ⁶⁴ כי כל השקפה לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדש ⁶⁵, כמו שבא בפ' רש"י ז"ל. ועניינו אצלי שהם השקיפו על פני סדום להביט אותה בעין ההשחתה, ולזה [אולי] כבר יותן מצד השקפתם ענין הפיכתה, כענין שנאמר ⁶⁶ נתן עיניו בו ונעשה גל עצמות, ולמה שראה השי"ת כי כבר היו מתחילין בענין ההשחתה, הוצרך לנבא אברהם ⁶⁷ עודנו הולך עמם, כדי שידעו שאברהם יבקש רחמים ולא יוסיפו להשחית ⁶⁸, עם שנמשך מזה שנשאר אברהם לבדו, כי הם פנו ממנו (ו) בעת הנבואה למח שאפרש, ונשאר אברהם בדרך יחידי מתנבא כל זאת הנבואה הארוכה כמו שהוכיח בסוף הסיפור, שנאמר ⁶⁹ וילך יי כאשר בלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו.

[יו, כא] ויי אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה. ענין אלו הפסוקים אצלי כך, שהשי"ת אמר אל לבו אין ראוי בשום פנים שאכסה מאברהם

חילופי נוסחאות

נתפרדו ב מ. ממנו א משם ב מ. 11 ראוי | מן הראוי ב. 16 כבר | אולי
כבר ב מ ג. הפיכתה | הפיכתם ג. 17 שנא' | שאמר ב; שאומ' מ; שאמ' ג.
בו ונעשה | ועשה ג. עצמות | של עצמות ב מ ג. 18 כי כבר | שכבר היו ב מ;
כי כבר היו ג. 19 עם | עד ג. 20 שנשאר | מה שנשאר ג. לבדו | יחידי ב מ.
ובעת | בעת ב מ. הנבאו | הנבואה ב מ. 22 שהוכיח | שאוכיח ב מ. שנא' | שאמר
ב מ; כשאמ' ג.
[יז-כא] 1 וה' אמר | ויאמר ה' ג. אשר אני עושה | וגו' ב מ. אלו | חסר ב מ.
2 שאכסה | שאכסו ב מ; שאכסה אני ג. את | מ; חסר ב ג. 3 את | חסר ב ג.

הערות

- 62 להלן מח, כב. 63 ירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ה; תנחומא תשא סימן
יד; רש"י כאן. 64 דברים כו, טו. 65 ברכות נח, א; שבת לד, א;
בבא בתרא עה, א; סנהדרין ק, א. 66 צ"ל: כשאברהם. 67 באברבנאל
(רמ, א) כתב תמציתן של דברים ולא הביא שם רבנו על זה: והנה לא אמר הכתוב
וילך עמם אברהם, אלא בלשון הווה, לפי שהכתוב הזה הוא קשור עם מה שאחריו,
ושעורו ואברהם בהיותו הולך עמם לשלחם וה' אומר המכסה אני מאברהם, ר"ל
שלא המתין שיחזור אברהם לביתו ושם ידבר עמו בזה, אבל בהיותו הולך עמם
בדרך באתהו הנבואה, והיה זה מפני שהמלאכים כבר השקיפו לרעה על פני סדום,
ולכן קודם שישחיתו דבר הגיעה הנבואה לאברהם עליו כדי שיהיה לו זמן להתפלל
באותו יום. 68 להלן ית, לג.

את אשר אני עושה עתה, כי אברהם כבר יהיה לגוי נכבד עד שיתברכו
 בו כל גויי הארץ, שישתלשל מהם גוי נכבד כמו שהשתלשל מאברהם.
 5 כי אני ידעתיו, וזה בענין⁶⁹ הנה עין יי אל יראיו, וכתוב⁷⁰ כי יודע יי
 דרך צדיקים, וענינו, שהשגחתי דבקה בו, וזה מצד שהוא מצוה ויצוה
 את בניו ואת ביתו אחריו בלשון הזה שישמרו דרך יי לעשות צדקה
 ומשפט, וענינו שיהיה הגובר [על משפטיהם] ודרכיהם צד הצדקה
 והחנינה, ולזה הקדים צדקה למשפט, כי הגובר ראוי שיוקדם, ויצוה אותם
 10 לעשות כן כדי שיביא יי על אברהם את אשר דבר עליו, [והוא שהבטיחו
 להיות לך ולזרעך אחריו], וענינו כמו שפירשתי⁷¹ שיתיחדו בהנהגתו
 יותר מהאומות, ולזה גם כן ייעדם שינחלו ארץ כנען להיותה מוכנת לזה,
 ובזולת שהם ישמרו דרך השי"ת וילכו אחר מצוותיו לא יתכן זה בשום
 פנים, המנהיג ירצה שיתנהגו בדרכיו (מונהגיו) [ומנהגיו], וכי אם לא, יקוץ
 15 בם, ואחרי שאנכי ידעתיו למה שיצוה הגוי המשתלשל ממנו שיגבור
 הצדקה והחנינה במשפטי ובדרכי, מן ההכרח הוא שאודיענו כי כן יהיה
 משפטי בענין סדום ושאכריע בו מדת רחמים, עד שאם היו נמצאים שם
 עשרה חייתי נושא לכל המקום, כי אם לא כאשר יודיע ביתו שדרכי הוא
 לעשות צדקה ומשפט, יאמרו כי לא, אבל דרכו להשחית הכל תם ורשע
 20 כאשר עשה בענין סדום. ולזה הוא מן ההכרח שידע באמת כי למה שלא
 נמצאו שם עשרה צדיקים נהפכה ארצם, ולזה אמר השי"ת לאברהם
 כנושא ונותן, כי למה שרבה צעקת סדום וכי כבדה חטאתם מאד אשא
 ואתן בעניינם [בעצמי], ואם כצעקתה הבאה אלי עשו כלה אכלה הכל,

חילופי נוסחאות

4 בו | חסר ג. 6 דבקה בו | בו דבקה ג. ויצוה | חסר מ. 7 הוה | זה ב מ.
 8 על משפטיהם ודרכיהם | לפי כת"י ב מ ג; ודרכיהם א. 9 שיוקדם | שיוקדם
 ויוקדם ג. 10 עליו והוא שהבטיחו להיות לך ולזרעך אחריו | לפי כת"י ב מ;
 עליו והוא אשר הבטיחו להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו ג; עליו א. 11 בהנהגתו |
 בהנהגותיו ב. 12 יותר מהאומות | מיתר אומות ב מ; מיתר האומות ג.
 13 לא | ולא ב מ. 14 שיתנהגו | לפי כת"י ב מ ג; שיתנהג א. ומנהגיו | לפי
 כת"י מ ג; מנהגיו ב; מונהגיו א. 15 בם | בהם ב. שאנכי ידעתיו | שידעתיו ג.
 16 במשפטי ובדרכי | כמשפטי וכדרכי ב מ; כמשפטי בדרכי השי"ת ג. שאודיענו |
 שהודיענו ב מ ג. 17 ושאכריע | ושאכריח ב מ. שם עשרה | עשרה שם ג.
 18 נושא | נושא פנים ג. שדרכי הוא | חסר ב; שדרכי מ. כי לא | לפי כת"י ב מ; לא ג;
 חסר א (בין השיטין כתו' כי לא). דרכו | ב מ; דרכי ג. 21 עשרה | גם עשרה ב מ ג.
 נהפכה | והפכה ב מ. 23 בעניינם | בעצמי ב מ. כלה | חסר ב מ. אכלה |

הערות

69 תהלים לג, יח. 70 שם א, ו. 71 למעלה פרשת לך לך יז, ז.

25 ולא אצטרך לתת לב כלל איך ומה, אבל אצטרך מתון איך אשפטם, ולזה שאמר השי"ת אליו כמסתפק, עם היות הדבר ברור אצלו. כבר פתח אליו שיהפך בכל אשר יוכל בזכותם, כי לזה היתה הכוונה כדי שידע אברהם והנמשכים אחריו כי לא שפטם באף ובחמה, אבל כבר היה רוצה להיות נושא לכל המקום אם ימצאו בכללו עשרה צדיקים.

[כב] ויפנו משם האנשים וילכו סדומה וגו'. זה הפסוק נכנס פה כענין זר, עד כי לא אבין דרך המפרש' בו, ואני חושב שעניינו על הדרך שפירשתי ⁷² כי אברהם באתהו הנבואה עודנו הולך עמם למה שפירשתי, וכאשר ראו האנשים שהתחיל להנבא פנו משם והלכו לדרכם סדום עודנו עומד לפני השי"ת מתנבא, ולא המתינו שיהיו עמו עד כלות נבואתו ליטול [ממנו] רשות כמנהג. ואמנם (עם) [עשו] זה למה (שידוע) [שידעו שאברהם] לא יוכל לכוין דעתו בתפלתו ונבואתו עודם עמו, וגם הם היו חפצים בהצלת המקום, שמלאכי רחמים היו, כמשו"ל ⁷³, ולזה הניחותו לפני השי"ת אף על פי שהיה זר, כדי שיכוין דעתו כחפצו. ולזה אמר אחר, ויגש אברהם ויאמר, כי בעוד היות האנשים עמו לא יוכל לכוין דעתו אבל אחר פנותם נגש אל האלהים בחזקה ⁷⁴.

[כג—כה] ויגש אברהם ויאמר האף תספה וגו'. דבר אברהם זר אצלי מאד, שיאמר אל השי"ת, השופט כל הארץ לא יעשה משפט, וכבר היה ראוי

חילופי נוסחאות

חסר ג (בשולי הגליון כתו' ואכלה). 24 ולא אצטרך | ואצטרך ב מ. אבל | אבל אם ב מ. ולזה שאמר השי"ת אליו | ולזה שאמר אליו השי"ת ב מ; ולמ"ש השי"ת ג. 25 כמסתפק | במסתפק ב מ. הדבר | דבר ב מ. כבר | ככה ג. 26 בכל אשר יוכל בזכותם | בזכותם בכל אשר יוכל ב מ ג. לזה | לזאת ג. 28 בכללו | בכלל ג. עשרה | י אנשי ג. [כב] 1 וגו' | חסר ב מ ג. נכנס | נכנסה ב מ. 2 המפרש | המפרשים ב מ ג. הנבואה | זאת הנבואה ג. 4 להנבא | לנבא ב. 5 מתנבא | כי אברהם עודנו מתנבא ג. המתין | המתין ב מ. שיהיו | שיהיה ג. ליטול | לגטול ג. 6 רשות | ממנו רשות ב מ ג. כמנהג | כנהוג ב מ; כנהוג ג (בין השיטין חוקן כמנהג). עם זה שידוע | עשו זה למען שידעו שאברהם ב מ; עשו זה למה שידעו שאברה' ג. 8 שמלאכי | כי מלאכי ג. לפני | עודנו לפני ב מ ג. 9 שהיה | שיהא ג. אחר | אחרי כן ב מ; אח"כ ג. 10 יוכל | יכול ב מ.

הערות

72 לעיל יח, טז. 73 בראשית רבה פרשה ג, א ושכל טוב שם יט, א: נפטרים מאברהם בשש שעות ובאין סדומה בערב, אלא מלאכי רחמים היו, והיו ממתינים וסבורים שמא ימצא להם זכות, וכיון שלא מצא להם זכות ויבואו שני המלאכים בערב. 74 האברבנאל (רמג, א) מביא יסוד דברי רבינו לתוך

אליו שיתחנן לו ולשאת חטאתם במדת רחמים, אבל איך יאמר אליו זה, והוא היודע כי לא יצא ממנו כי אם משפט צודק, ושם יכרית צדיק ורשע לא יעשה זה אך במשפט⁷⁵. ולזה אחשב שהענין כן, כי למה שאמר השי"ת אל אברהם שם כצעקתה הבאה עליו עשו כלה יכלה אותם⁷⁶, השיב אברהם ואמר א"א שאמר [זה] על צד הדקדוק, כי איך איפשר שגם הצדיק יספה עם הרשע, חלילה לו מעשות ככה, והוא לא יחשב בשום פנים, והפליג להאריך בזה לרמוז אליו כי כמו שאין זה מחוקו חלילה לו מעשות ככה, כי ראוי אליו לשאת לכל המקום בשביל הצדיקים, כי אם לא כבר יענשו הצדיקים עם הרשעים, ואף כי בצדקתם יצילו נפשם כי איככה יוכלו וראו באבדן מולדתם⁷⁷ ומקומם, וצאתם נקיים מנכסיהם⁷⁸. ולזה ערב אברהם דבריו להמשיל ולומר, כי כמו שאין ראוי מצד מדת הדין להמית צדיק עם רשע, כן אין ראוי כפי מדת רחמיו להשחית מקום הצדיקים גם כי יצילו נפשם. ואחשב שזה יהיה דעת רז"ל שאמרו בבראשית רבה⁷⁹ אמר רב כהנא מעשות דבר אין כתיב כאן אלא כדבר, לא הוא ולא דכוותיה ולא דפחיתא מיניה.

ואמנם, זה המספר שאמר מחמשים צדיקים, הוא כדי שיבואו עשרה מהם לכל כרך וכרך, כמו שכתב רש"י ז"ל. ואמרו השופט כל הארץ לא יעשה משפט, אחשב כי עניינו כבר ידומה במושל על קצת הארץ ושופטיה

חילופי נוסחאות

[כג—כה] 1 האף — וגו' | חסר ב מ ג. 3 יאמר אליו זה | ב מ; א"ל זה ג.
4 יכרית | יכרת ג. 5 ורשע | עם רשע ב מ. שהענין | כי הענין ג. כן | כך ב מ ג.
6 אל אברהם | לאברהם ב מ. 7 השיב אברהם ואמ' | השיב ואמר אברה' ג.
שאמ' | שאמר זה ב מ; שיאמ' זה ג. שגם | שאף ג. 8 ככה | כזה ב מ; זאת ג.
והוא | וזה ב מ ג. 9 כמו | במה ב; כמה מ; חסר ג. שאין | אין ג. מחוקו | בחקו ג.
לו מעשות ככה | חסר ב מ ג. 10 כי | כן ב מ ג. 11 ואף | אף ב מ ג.
כי | כי אם ג. נפשם | את נפשם ב מ. 12 וראו | ויראו ג. 13 ערב | עירב ב מ ג.
14 כן | חסר ג. 15 יצילו | יציל ב. 16 אמ' רב | אמ' בר מ; א"ר ג. הוא | היא ב מ ג. דכוותיה | דכוותה ב מ; בכותא ג. 17 מיניה |

הערות

פירוש הוא ע"ש. 75 ראה אברבנאל השאלה הט"ז. 76 לעיל פרק כא.
77 אסתר ח, א. 78 באברבנאל (רמה, א): והר"ן פירש בזה, שהיתה טענת אברהם אחת לומר כי כמו שאין מחקו ית' להמית צדיק עם רשע, כן ראוי שישא לכל המקום בשביל חמשים צדיקים, שאם לא כן כבר יענשו הצדיקים אף כי בצדקתם יצילו את נפשם עם אבדת הרשעים כי איככה יוכלו ויראו באבדן מולדתם ומקומם וצאתם נקיים מנכסיהם. 79 פרשה מט, ט ושם: א"ר אבא.

שיעוּתו משפט, וזה שאם יהיו נשפטים אנשי ממשלת אחרת עם אנשי ממשלתו לנטייתו אולי יעוות משפט וזולתם, מה שלא ידומה כן בשופט כל הארץ להיות שוה לכולם, כל זה עם היות שגדולה זעקת סדום אליהם ועמורה עליהם, אי אפשר שידומה כך שמצד נטייתך אל הצועקים תעוות משפטים, כי אתה שופט על כל אלה המקומות בממשלתך בזולתם. 25

[כו] ויאמר יי אם אמצא בסדום חמשים צדיקים גו'. אחשב, שמה שבא מאמר השי"ת כפול, שאמר אם אמצא בסדום וכפל עוד, בתוך העיר, ואמר גם כן, ונשאתי לכל המקום ולא אמר למקום כמו ששאל אברהם⁸⁰, הוא מצד שדבר אברהם בא כשואל מתבייש והוא כרומז, לא מפרש, כי אברהם כבר חשב שאם ימצאו צדיקים בארץ ההיא אמנם יהיה זה בסדום למה שהוא יושב שם לומ, אשר כבר ידע דרכי אברהם, ואולי ילמד דעת קצת שרידים, ולזה סתם אברהם ואמר אולי יש (שלשים) [חמשים] צדיקים בתוך העיר, ואמר גם כן, ולא תשא למקום, וזה לשיוכנו על שני פנים, אם שכל [הנ'] יהיו בסדום, ושאתר שיש בהם כנגד חמשה כרכים יצילו כל המקום הכולל אותם החמשה, ואם לא יסכים השי"ת לכל זה שיתרצה שיהיו חמשים נחלקים עשרה עשרה בכל עיר ועיר, שכל מנין עשרה מהם יציל מקומו, אבל השי"ת כנותן בעין יפה פירש מתנתו, ואמר, אם אמצא בסדום חמשים צדיקים, גם כי יהיו כולם בתוך העיר, כי כבר איפשר שסדום תכלול גלילותיה, עם כל זה ישא לכל המקום הכולל חמשה עירות בעבורם, עם היות שאינם כי אם בעיר אחת⁸¹. או שיבוא בתוך העיר למעט, כי היושב בתהום העיר לא יצטרף למלט העיר.

חילופי נוסחאות

מינה ב מ. 21 שיעוּתו | שיעוּת ג. ממשלת | ממשלה ב מ. 23 להיות | אלא להיותו ג. לכולם | כלם ג. שגדולה | שגדולת ב מ. שגדלה ג. סדום | שוכני סדום ב מ. סדום שוכני סדום ג. 24 עליהם | אליהם ב מ. 25 משפטים | המשפט ג. שופט | השופט ומושל ב מ. שופט ומושל ג. כל אלה | חסר ב מ. אלה ג. [כו] 1 צדיקים גו' | הצדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם ב מ. חסר ג. אחשב | אחשו' שענינם ג. 2 מאמר | חסר ב מ. 3 המקום | המקום בעבורם ג. ששאל | שא"ל ב מ. 5 שאם ימצאו | שימצאו ב מ. בסדום | לפי כת"י ב; שסדום ב; שריהם ג; שרידים א. 7 חמשים | לפי כת"י ב מ. ג; שלשים א. 9 שכל | שכל הנ' ב מ ג. יהיו | שהיו ג. חמשה | חסר ב מ ג. 10 יציל | יצילו ב מ ג. 11 חמשים נחלקים | נחלקים ב מ. 12 יציל | יצילו איש ג. כנותן | הנותן ג. 13 אם אמצא | ואמ' שאם ימצא ב מ. כי | אם ג. כי כבר | שכבר ג. 14 איפשר | אפשר ב מ. 16 למלט | להמלט ג.

הערות

80 בפסוק כד. 81 באברבנאל שם: והר"ן כתב שאברהם שאל בלשון

[כז-לב] ויען אברהם ויאמר. אחר כך ראה אברהם מדת (הדין) [רחמים] פתוחה, הוסיף עוד להתחנן לפניו דבר אחר דבר. וכתב רש"י ז"ל⁸² (שלשים) [חמשים] צדיקים עשרה לכל עיר ועיר וכו', ועל פי הדרך שפירש אם ימצאו בסדום ארבעים, תנצל סדום וג' מאחרות אשר לא הפליגו להרשיע כל כך, או אותם שיבחרו חמשה לצדיקים לשכנם בתוכם. 5 וכבר נתפרש על פי דרכו של רש"י ז"ל שאמר⁸³ ועל תשעה על ידי צירוף, כבר בקש ולא מצא שהענין כך, שהשי"ת הודה ראשונה שאם ימצא חמשים צדיקים שלא יצטרך להצטרף עמהם כלל שישא לכל המקום. ועניינו שיעבור חטאתם ולא ישחית הכל, וגם לא החלק, וכאשר בקש אברהם צרופו של הקב"ה אמר לא אשחית, לא הודה שישא עונם אחר 10 שיצטרף צירוף, אבל שלא ישחיתם לגמרי, וכאשר בקש אברהם להציל ד' כרכים במנין ארבעים שלא (יצטרף) [יצטרך] לצירוף אמר לא אעשה, כלומר אין צריך שלא אשחית, כי גם לא אעשה בהם דבר, וכן ענה לשלשים, כי כן ראוי אחר שהוא מנין שלם מספיק לרוב הכרכים, אבל לעשרים ועשרה אמר, לא אשחית, שעם היותו מנין שלם מבלי צירוף 15 אחר שאיננו עולה כי אם למיעוט הכרכים לא יספיק שלא יעשה בהם דבר אבל שלא ישחיתם, ולפיכך אמר רש"י ז"ל⁸⁴ שלא ביקש אברהם על

חילופי נוסחאות

[כז-לב] 1 ויען אברהם ויאמר | ויען אברהם ב מ; הנה נא הוואלתי לדבר אל ה' ג. אח"כ | אחרי כן ב מ; אמר אח"כ ג. רחמים | לפי כת"י ב מ ג; הדין א. 2 הוסיף עוד | עוד הוסיף ג. 3 ג' | לפי כת"י ב מ ג; שלשים א. עשרה לכל עיר ועיר וכו' | לכל כרך וכרך, ואתה צדיקו של עולם הצטרף (עמהם ג), עם כלם אולי ימצאון שם ארבעים וימלטו ארבע כרכים, וכן ל' וכו' יצילו ג' וב' ויציל אחת יו"ד, ולא בקש על פחות מ' שדור המבול היו ח' צדיקים ולא הצילו על דורן, וט' ע"י צירוף כבר בקש ולא מצא ב מ ג. ועל פי | ולפי ג. 4 שפירש | שפרשתי ג. ימצאו | ימצאנו ב; ימצאון מ. ארבעים | לבדם ב; לבד מ; לבד מ' ג. תנצל | תציל ב מ; יצילו ג. מאחרות | האחרות ג. 5 הפליגו | הפליגה ג. לשכנם לשוכנם ב; לשוכני מ; בשוכנם ג. 6 ועל | ב מ; על ג. 7 שהשי"ת הורה ראשונה | שהורה הש"י ראשונה ג. 8 ימצא | ימצאו ג. להצטרף | הצירוף ב; ליצטרף ג. 9 שיעבור | יעבור ג. וכאשר | כאשר ב מ ג. 10 אשחית | אשחית הכל ג. 11 שלא | לא ג. 12 כרכים | חסר ב מ. 12 יצטרף | יצטרך אל הצירוף ג. 13 כי כבר | כבר ג (בין השיטין תוקן שכבר).

הערות

סתמי ולא תשא למקום, כמתבייש משאלתו לשאול בעד כל הכרכים, עם היות כונתו אליהם, והאל ית' השיבו כנותן בעין יפה וביאר ונשאתי לכל המקום, כי גם שיהיו כלם בתוך העיר סדום, בעבורם ימלטו כל המקומות. 82 פסוק כד. 83 בפסוק כח: והלא הן ט' לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם. 84 פסוק לב.

ט' וצרוף, כי כבר בקש על ענין הצירוף ולא מצא שהצירוף יכפר במנין שלם, שהרי על ידי מנין שלם נתרצה לכפר הכל, ועל ידי צרוף לא נתרצה כי אם לבלתי השחית, כל זה אחרי ראותו כי עשרה איננו מועיל כי אם לעצור ההשחתה ידע כי ט' על ידי צירוף לא יספיק לכך. או שעניינו שלא הוצרך אברהם לבקש רחמים לט' ע"י צירוף, שכבר ביקש על זה וניתן לו, ולא נשאר הענין אלא מפני שלא נמצא המספר אשר בקש עליו הצירוף, ומעתה כבר היה ברור לו שאחרי שנתרצה לבלתי השחית בעבור העשרה ככה לא ישחית בעבור ט' על ידי צירוף, וכל זה לפי דרכו של רש"י ז"ל⁸⁵. אבל הדרך אשר דרכו בה יותר המפרשים⁸⁶ הוא, שאברהם אמר. תחלה חמשים לתת חשבון שלם של עשרה לכל אחת ואחת מהם. והזר ופיחת כמתחנן קמעא, ודעתו היה להציל הכל.

[לג] וילך יי כאשר בלה לדבר אל אברהם גו'. כבר כתבתי למעלה בפסוק

חילופי נוסחאות

18 וצירוף | ב מ; כל צירוף ג. 21 כי ט' | שט' ב מ. שלא הוצרך אברהם | שאברהם לא הוצרך ב. 22 וניתן | ונתן ג. 24 הצירוף | הצירוף. הגה"ה מבחין ג"ל שנפל טעות בספר, ונ"ל בענין לפי כוונת הרב המחבר כי הש"י אמ' אם ימצאון שם ג' צדיקי' בתוך העיר והוא סדום שיספיק זכותם לסלוק כל המקום הכולל הה' כרכים בעבורם לבד, וכאשר בקש אברה' הצירוף אל הש"י לא אשא הואיל ויצטרך לצירוף, אבל לא אשחית הכל, וכאשר ביקש על המ' לד' כרכים ועל הל' לג' הכרכי' אמ' לא אעש', ענינו לא אעש' דבר הואיל ובמ' וכלי הם ברוב הכרכי' וזכות הצדיקי' בעצמם תסתרי לבלתי אעש' בהם דבר, אבל לא אשא לעונם כי ביום פוקדי ופקדתי עליהם חטאתם, וכאשר בקש כ' לב' כרכי' לא אמ' הש"י לא אשחית, כי אחרי היותם מיעוט הכרכי' והעולם גדון אחר רובו, לפטרם בלא כלום א"א לכבוד הצדיקי' לא אשחית הכל ע"כ ההגה ג. שאחרי | כי אחרי ג. השחית | אשחית ג. אשר דרכו | שדרכו ב מ. יותר המפרשי' | המפרשים יותר ב מ. 27 מהם | חסר ב מ ג. 28 קמעא | קימעא קימעא ב מ. הכל | את הכל ב.

[לג] וגו' | חסר ב מ ג. 2 שהלשון | ב מ; שלשון ג. אצלו | אצלי ב מ ג.

הערות

85 באברבנאל (רמז ב) הביא כל דברי רבינו: והר"ן כתב שבראשונה אמר ית' אם אמצא בסדום חמשים צדיקים ונשאתי לכל המקום בעבורם, ר"ל שיעבור על חטאתם ולא ישחית הכל ואל החלק, אבל על מה שיצטרך בהם צרופו של הקב"ה אמר לא אשחית, ר"ל שלא ישחית לגמרי אבל יענישם ביסורין, אבל כאשר בקש אברהם להציל ד' כרכים במנין הארבעים שלא נצטרך לצרוף אמר לא אעשה, כלומר אין צריך לומר שלא אשחית אבל גם לא אעשה בה שום דבר רע וכך ענה לשלשים כי כן ראוי אחר שהיה שלם לשלשלת הכרכים מהם, אבל לעשרים ולעשרה אמר לא אשחית שעם היותו מנין שלם מבלי צרוף אחר שאינו עולה כי אם למעוט הכרכים לא יספיק לשלא יעשה בהם דבר, אבל שלא ישחיתם. 86 רמב"ן, ועיין ראב"ע.

ויכל לדבר אתו וגו' יא, שהלשון מורה אצלו שהמנהג היה בנבואה שאחרי כלות דבור השי"ת לנביא, עודנו היה מסתבך בנבואתו זמן מה, ולא יפרד ממנו דבוק השי"ת תכף אם לא לענין. ובוזה למה שידע השי"ת שא"א שינתן לאברהם עוד דבר מוזאת הבקשה, למה שאין מנין פחות מעשרה ראוי להציל, אמר שתכף אשר כלה השי"ת לדבר אליו, נפרד ממנו, וזה כדי שלא יסתבך בתפלתו ותחנוניו ותהיה קריאתו אל הנמנע. והדרך הזה משו"ל בבראשית רבה 88 הסניגור הזה כל זמן שהדיין מסביר לו פנים הוא מלמד סניגוריא, עומד הדיין נשתתק הסניגור 89, כך ואברהם שב למקומו, וזה מורה בבירור על מה שכתבתי. מצורף, שלמה שבאתהו הנבואה בדרך, להכרח אשר זכרתי. וכבר פנה היום כמ"ש בסמוך, ויבואו שני המלאכים סדומה בערב וגו', הנה מן ההכרח שיסור השי"ת מאברהם תכף כלות לדבר כדי שישוב אברהם בעוד יום למקומו.

[יט, א] ויבואו שני המלאכים סדומה בערב וגו'. דעת רז"ל 90 כי כאשר כלה השי"ת לדבר אל אברהם תכף ב(ו)או אלה שני המלאכים סדומה להפכה, ואמנם היו ב' לבד, כי הג' שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו, כמו שכתב רש"י ז"ל 91א. ומה שהתחיל עתה לקראם

חילופי נוסחאות

היה | שהיה ג. שאחרי | כי אחרי ג. 3 דיבור | דבר ג. מה | רב ג. ולא | לא ג. יפרד | יתפרד ב מ. 4 דבוק | דבור ג. 5 לאברהם עוד | עוד לאברהם ב מ ג. 7 והדרך הזה | ועל הדרך הזה ב מ; ויורה ע"ז מ"מ ג. 8 משו"ל | מה שאמרו ב מ; מ"ש ג. מסביר | כ"ה בב"ר ולפי כת"י ב מ ג; תסביר א. 9 הוא מלמד | ומלמד ב מ. עומד | נגמר ג. נשתתק | נסתלק ג. אברהם | ואברהם ב מ. 10 שבאתהו | שבאת ג. 11 כמ"ש בסמוך | כמו ששם ואמר ב מ; כמו שסמך ואמ' ג. 12 שיסור | שיפרד ג. 13 כלות | ככלותו ב; כלותו מ ג. בעוד יום למקומו | למקומו בעוד יומם ב מ; בעוד יום ג.

[יט, א] 1 וגו' | חסר ב מ ג. 2 בואו אלה שני | באו אלה שניהם ב מ; באו אלה ג. 3 שעשה | שנעשה ב מ. 4 לו | חסר ג. 5 נפלאה | חסר ב מ ג. 6 שנא' |

הערות

87 לעיל יז, פסוק כב' 88 סוף פרשה מט. פ' יט. 89 במדרש רבה שם: הקטיגור הזה כל זמן שהסניגור מלמד והדיין מסביר לו פנים ממתין, עמד לו הדיין ונשתתק הסניגור המקטרג הולך לעשות שליחותו כך וילך ה'. וכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה בערב. 90 מקורו בבראשית רבה פרשה ג, ב: והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש (איוב כג, יג) תני אין מלאך אחד עושה שני שליחות, ואין שני מלאכים עושין שליחות אחת ואת אמרת שני אלא מיכאל אמר בשורות ונסתלק, גבריאל נשתלח להפוך את סדום ורפאל להציל את לוט. 90א רש"י לפנינו והביא המדרש.

5 מלאכים, אחשב בו, כי כאשר באו סדומה הצטיירו בצורה נפלאה נוראה
 בדרך מה שנאמר במנוח⁹¹ ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד
 וגו'⁹², ואמנם עשו זה אולי יחתו אנשי סדום מפניהם ויכנע לבבם, ובמה
 שהפליגה רעתם לא כן עשו, וגם לזה כיוון הכתוב לרמוז להודיע כי
 משפט השי"ת בהם לא היה הפך דרכו, אשר הוא אוהב צדקה ומשפט
 10 כמו שפירשתי למעלה⁹³. ואחשוב עוד, כי להצטיירם בצורה נכבדת קם
 לוט והשתחוה אליהם, והשתדל על כל פנים להביאם אל ביתו, עד
 שנראה כי לרוע מנהג אנשי מקומו לא היה מאכסן אכסנאי, כי כבר
 ראינו מה (שרמו) [שדמו] לעשות באלה הנכבדים ומה יעשו באחרים.
 אבל חשב כי לאשר הכרת פניהם ענתה בם גובה ויראה, לא ידמו אנשי
 15 סדום להרע בהם, ולזה רמו מ"ש, וירא לוט כי הסתכל בצורתם הנוראה⁹⁴.
 ולזה שם פניו אליהם להביאם אל ביתו על כל פנים. מצורף, שבטח למה
 שנתמנה שופט על סדום כמשו"ל⁹⁵ שיחלקו אליו כבוד, ונרמו זה באומרו,
 ולוט יושב בשער סדום, כי כן מנהג הזקנים והשופטים לשבת השערה,
 ועם כל זה חשב בעניינם כמו שנמשך.

[ב ט] ויאמר הנה נא אדני סורו נא גו'. אז"ל בבראשית רבה⁹⁶ עקמו
 עלי את הדרך, שלא תהיו נראין באין אצלי, ולזה בעצמו אמר, והשכמתם
 והלכתם לדרככם, כי עם היות כל מה שהזכרתי למעלה⁹⁷ לא בטח

חילופי נוסחאות

שבא ב מ ג. 7 ויכנע לבבם | ויניע לבבם הערל ג. ובמה | ולמה ג. 8 כן עשו |
 עשו כן ג. 11 אליהם | לקראתם ב מ ג. אל ביתו | לביתו ב מ ג. 13 שמה
 שרמו | מה שדמו ב מ ג. יעשו | יעשה ג. 14 חשב | חשב לוט ב מ ג.
 15 רמו | רמו להם ג. 16 אליהם | עליהם ב מ. אל ביתו | ב; לביתו מ ג.
 למה | במה ב. 18 השערה | השערים ג. 19 חשב | חשב ב מ ג.
 [ב-ט] 2 בעצמו אמ' | אמר בעצמו ב מ. 3 היות | חסר ב מ. 5 ההיא

הערות

91 שופטים יג, ו. 92 כל דברי רבנו הובאו לפנינו באברבנאל (רמת,
 א) ולכן כתב הר"ן שכאשר באו לסדום נראו במראה נוראה כמו שאמר במנוח
 ומראהו נורא מאוד. 93 יח, כג. 94 באברבנאל שם: צדק הר"ן שהיו
 מראיהם בבואם שמה מראה אנשים גדולים ושהיה בהם צד מלאכות, וקרה שהיה
 לוט יושב בשער העיר, וכאמרם ז"ל שמינוהו שופט אליהם ולכן היה יושב בשער
 העיר. 95 ב"ר פ"ג, ו: ולוט יושב, ישב כתיב אותו היום מינהו ארכי
 דיינים, כו', לוט היה ארכי הדיינים שכולם. 96 בר"ר שם, ז: רב הונא
 אמר עקמו עלי את הדרך כדי שלא תהא נראין באין אצלי. 97 בפסוק
 שלמעלה שהיה שופט.

בעניינם, להפלגת רשע אנשי סדום, ולכך אמר להם שלא יתעכבו בעיר
5 אחר הבקר, אבל לא חשב כי בלילה ההוא בעצמה ידעו בהם.

ויאמרו לא כי ברחוב נלין, עניינו אצלי לא נתאכסן אצל אדם, כי כבר
היית אתה יותר ראוי לזה, אבל ברחוב נלין, ולא נסור אל בית. ונדגש
להורות, כי לא אמר כן בחטף אבל בחזקה, ולזה הוצרך לוט להפציר
בם מאד, וכאשר באו אל ביתו עשה להם משתה, ומצות אפה, למה שלא
10 הספיק בצקו להחמיץ, כי בערב באו, ורז"ל שאמרו⁹⁸ פסח היה, וספר
הכתוב ענין משתהו, וקצר בו להורות שלא דימה לאשר עשה [עמהם]
אברהם, עם היות זאת סעודתו זאת סעודת קבע, ושל אברהם עראי⁹⁹.

וספר עוד, כי אנשי סדום הרעים לא המתינו להרע עמהם עד אור הבקר
כאשר חשב לוט, אבל טרם ישכבו, כל העם מקצה הסכימו לעשות עמהם
15 זה הפועל המגונה המופלג, ואיש לא מיחה. ולוט התחנן לפניהם לבל
ידעו אותם, והשפיל עצמו אליהם מאד, עד כי אמר להוציא אליהם
בנותיו. וכבר האשימוהו רז"ל ואמרו¹⁰⁰ בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו
על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן,
א"ל הקב"ה לעצמך אתה משמרן. חשבו רז"ל במדרש הזה, כי מאשר
20 היה ענין זמת הנשים נקל בעיניו, אמר כן¹⁰¹. ועל דרך הפשט אחשב, כי
כבר ידע לוט שלא יבואו בנותיו למדה הזאת, כי כל מה שעשו באלה

חילופי נוסחאות

בעצמה | ההוא בעצמו ב; ההוא בעצמה מ. 6 כי כבר | כבר ב מ ג. 7 בית |
ביתו ב מ. 8 להורות | (שלא מ) לא להורות ב מ. כי לא אמר כן | שלא אמרו ג.
בחטף | ברופפים ב מ ג. אבל | אלי ב; אלא מ. אפה | אפה ויאכלו ג. למה | חסר ב מ.
10 שאמרו | אמרו ג. פסח | שפסח ב מ; כי פסח ג. 11 שלא דימה | כי לא דימה ב מ ג.
12 אברהם | עמהם אברהם ב מ ג. סעודתו | חסר ב מ. 13 כי אנשי | שאנשי ג.
14 מקצה | מקצהו ב מ. עמהם | עמם ב מ. 15 המגונה המופלג | המופלג הגנות ב מ ג.
17 עצמו | חסר ב מ. 18 בהן | בהן כו' ב מ; בהם ג. 19 משמרן | מטהר ב מ.
20 זמת | הזמה ב מ ג. הנשים | בנשים ב מ ג. 21 באלה | באלו ג.

הערות

98 ספיק"ר פ"ו הובא בתוס' ר"ה יא, א ד"ה אלא, סד"ע פ"ה: בניסן באו המלאכים
אצל אברהם אבינו לבשרו, ובב"ר פמ"ח, יג: לוחי ועשי עוגות הדא אמרה פרוס
הפסח היה. 99 כן הביא באברבנאל (רמח, ב): ומצות אפה ויאכלו כי לא
הספיק בצקם להחמיץ והם באו בערב ואז"ל שפסח היה והנה לא ספר הכתוב ענין
משתהו ומה שאכלו שם, לפי שלא היה נערך למשתה שעשה להם אברהם.
100 תנחומא וירא סי' יב. 101 כדברי הרמב"ן: שלא היה ענין הזמה
בנשים רחוק בעיניו.